

Lliçó inaugural

2021-2022

Els estudis de doctorat. Notes per a un aniversari

Dr. Antoni Tort

Professor del departament de Pedagogia de la Facultat d'Educació,
Traducció i Ciències Humanes i director de l'Escola de Doctorat

Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

Lliçó inaugural, curs 2021-2022

**Els estudis de doctorat.
Notes per a un aniversari**

Dr. Antoni Tort

1. L'Escola de Doctorat de la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya

El doctorat és l'eix central d'aquesta lliçó que inaugura de forma oficial el curs acadèmic 2021-2022 a la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya. La temàtica es justifica per la celebració del desè aniversari de la creació de l'Escola de Doctorat de la UVic-UCC. Avui soc ací, iniciant aquest parlament, per la meua condició de director de l'Escola. Malgrat tot, voldria que s'entengués que parlo en nom de tot el conjunt de persones que la formen, començant pel seu equip tècnic i pel seu comitè de direcció, i continuant per les més de tres-cents cinquanta persones inscrites als nostres programes i per moltes més persones que dirigeixen, supervisen, tutoritzen i avaluen les tesis.

L'Escola es crea l'abril del 2011 arran de l'aparició, aquell mateix any, del decret que modificava l'estructura dels doctorats en el marc d'una renovació general d'aquests estudis. A la nostra universitat ja hi havia programes de doctorat i s'havien llegit una quinzena de tesis, però es considerà oportú que tot el tercer cicle es desenvolupés al voltant de l'Escola de Doctorat, com passava en la majoria d'universitats europees. La creació de l'Escola a la Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya va ser impulsada per l'aleshores vice-rectora de Recerca, la Dra. Marta Otero Viñas, que va posar en marxa l'Escola conjuntament amb la professora Montserrat Capellas Herms i amb Núria Roca Terricabras com a tècnica de l'OTRI, que avui encara lidera l'Oficina Tècnica. La incorporació de la direcció i de la resta d'òrgans que configuren l'Escola actual es produeix a partir de l'octubre de 2012.

L'objectiu principal era situar els estudis de doctorat al centre de l'activitat acadèmica de la Universitat, com una etapa possible i lògica posterior als graus i màsters; però sobretot com un àmbit diferenciat pel fet que la pràctica de la investigació és la raó de ser d'un doctorat en una institució universitària. En conseqüència, veiem i veiem l'elaboració de tesis doctorals com un element

indispensable en el creixement que la universitat havia de fer en l'àmbit de la recerca. Deu anys després, hem arribat a configurar un mapa de programes de doctorat que reflecteix les nostres potencialitats. No deixa de ser, també, la conseqüència d'un creixement de la recerca a la UVic-UCC que és rellevant i constatable, malgrat les limitacions i les dificultats a l'hora de confrontar-nos amb altres institucions universitàries amb més potencial. La presència de la UVic-UCC en un lloc remarcable a The World University Ranking (WUR) de Times Higher Education, ens permet constatar que el camí no és planer, però que anem en la direcció adequada. Des de l'Escola creiem que els estudis de doctorat són una peça més d'aquest procés.

Ja són deu anys de camí. Una vegada vaig sentir dir a Joan Triadú (de qui aquest 2021 se celebra l'Any) un proverbi xinès prou conegut i que té diverses versions, com sol passar en aquests casos. Diu així: «Si teniu previst recollir el fruit d'aquí a un any, sembreu arròs; si planifiqueu per a una dècada, planteu arbres; si feu un pensament per a tota la vida, dediqueu-vos a l'educació —o, en altres versions, “eduqueu una persona”—.»

L'Escola de Doctorat ha fet deu anys i veiem l'arbre, que necessita suport, cures i estimació, ben arrelat. Tanmateix la nostra mirada és llarga i, mitjançant la recerca de les tesis doctorals, pretenem ser una baula més en la millora de les condicions de vida de la ciutadania, en el reforçament de comunitats de recerca independents i en l'enriquiment cultural de les societats a les quals servim. La pandèmia encara ha posat més de relleu les responsabilitats dels entorns acadèmics i de recerca.

2. El doctorat, una història controvertida

No hi ha una unitat històrica en el títol de doctorat. Com totes, el doctorat és una entitat modelada per les circumstàncies socials, polítiques i econòmiques, i que ha anat canviant també en funció de com s'han reformat la identitat, la finalitat i el funcionament de les universitats. Segons les èpoques i els contextos, el títol de doctorat i les mateixes universitats han tingut configuracions que fan impossible una història que es pretengui lineal i homogènia. (Halse, 2007)

Tanmateix, malgrat el risc assegurat de ser inexacte, voldria fer uns breus apunts històrics. En els seus orígens, a partir del segle IX al món musulmà i una mica més tard en les universitats medievals europees, el doctorat era més una llicència per ensenyar que no pas el reconeixement a unes fites resultants de la

investigació. Segons explica l'historiador Hastings Rashdall en la seva clàssica història de les universitats medievals europees, a l'inici de les universitats de l'edat mitjana el títol de Master, Magister, Professor i Doctor eren sinònims. A París, als estudis de Medicina, Arts o Teologia feien servir més Magister, Master o Professor que Doctor. En canvi, el professorat en Lleis de la Universitat de Bolonya utilitzava més el títol de Doctor (o també Domini). (Rashdall, 2012). A alguns els agradava tant aquest títol, que varen acabar retratats en un dels personatges de la Commedia dell'Arte, un doctor, Il Dottore o Balanzone entre altres noms, el qual apareix amb l'uniforme de Bolonya, amb toga negra, coll i punys blancs, barret gran, jaqueta i capa i fa interminables divagacions i discursos pomposos sense sentit. Però no creguin pas que només rebien els doctors del món mediterrani. Tampoc s'escapaven de la sàtira els doctors d'Oxford, descrits en altres textos com a persones a les quals els agradava viure del prestigi de la toga. Imprudents, hostils i poc permeables a la novetat, aferrats al poder, i poc respectuosos, paradoxalment, amb la intel·ligència.

En qualsevol cas, el doctorat coronava el procés de formació professional. Era com una certificació gremial, especialment en l'àmbit del dret, de la medicina i de la teologia i, en menor mesura, de les arts. (Durkheim, 2014). O sigui, esdevenia un reconeixement per part dels altres doctors, que acceptaven el nou membre. I com en la majoria de corporacions, hi havia una cerimònia en què s'acollia el novici que s'assemblava a una mena de cavalleria intel·lectual. En comptes d'una espasa, s'atorgava al nou doctor un birret, un anell, un llibre obert, un petó i una abraçada. Amb el temps, alguns elements de la litúrgia van desaparèixer. Per exemple, quan l'any 1882 es va doctorar Martina Castells, el tribunal, format només per homes, va decidir suprimir l'acte protocol·lari d'abraçar la nova doctora, una dona. Va ser la segona doctora en Medicina de l'estat. Tres dies abans s'havia doctorat Dolors Aleu, qui, després d'uns estudis brillants, va tardar tres anys a ser acceptada per passar les proves de llicenciatura. Pocs dies després es doctorava. Els problemes per al reconeixement de les dones universitàries no és exclusiu de les nostres latituds. La primera doctora en Medicina dels Estats Units va ser rebutjada en deu universitats, abans de poder-se doctorar al Geneva Medical College (Nova York), l'any 1849.

Durant segles l'examen de grau de llicenciatura va ser el més complex i fonamental en els estudis universitaris, mentre que el grau de doctor, que es podia obtenir pocs dies després, autoritzava a ensenyar i s'assolia després d'un discurs oral sobre un tema que se seleccionava d'una llista tancada proposada pel rector o per les autoritats acadèmiques. En diferents universitats europees

s'acabaven presentant els estudiants que per les seves possibilitats econòmiques s'ho podien permetre, ja que el discurs es convertí en un acte multitudinari i costós, amb poc valor acadèmic, en el qual s'inclouïen arengues, processons i curses de braus (a Espanya); eren esdeveniments socials semblants a anar a l'òpera o a grans concerts, que s'anunciaven a la premsa. A Espanya, al segle XIX, en una de les nombroses reformes del doctorat s'assenyala que tot i que el grau de doctor s'atorga individualment, si els candidats són germans, pot fer-se en un mateix acte. (Miguel Alonso, 2003). No és sobrer recordar aquí que fins al 1954 les tesis doctorals només es podien presentar a la Universidad Central de Madrid, antecedent de l'actual Universidad Complutense. En qualsevol cas, fins a finals del XIX no es va començar a fer recerca en laboratoris universitaris, ni el professorat publicava treballs originals de recerca. Alguns reformistes de l'educació superior maldaran perquè s'entengui que els professors no són ni oradors, ni funcionaris administratius, sinó que han de ser persones compromeses amb la ciència (Giner de los Ríos, 1916).

La ciència, el saber i el coneixement van créixer al llarg dels segles i van circular per camins diversos i no necessàriament vinculats als estudis de doctorat. El coneixement es desplegava a les universitats però també fora d'elles, en acadèmies, col·legis i societats i en les estances privades de moltes de les personalitats que coneixem. Algunes d'elles mai es van doctorar. D'altres van ostentar aquest títol. Podem citar dos gegants propers a nosaltres: l'un, Francesc Eiximenis, gironí, que no pot accedir a una plaça docent a la Universitat de Lleida l'any 1371 perquè no té el doctorat de l'època tot i haver estudiat a Oxford, Avinyó, o Cambridge. L'obtindrà a Tolosa de Llenguadoc tres anys més tard, gràcies al mecenatge de la reina Elionor d'Aragó, primer, i del rei Pere el Cerimoniós, després. L'altre, Joan Lluís Vives, valencià, és empès pel seu pare a estudiar lluny, bàsicament perquè perillen les seves vides a causa del seu llinatge jueu. Vives es doctora a París, ensenya sobretot a Bruges, però també a Lovaina i a Oxford. Poc temps després de doctorar-se sabrà que la Inquisició crema a la foguera el seu pare i fa desenterrar i cremar les restes de la mare, morta feia uns anys. No cal seguir posant exemples de com el coneixement i la saviesa topen amb el dogmatisme i la intolerància fanàtica. Aquesta també és una part del passat i del present. Jean Claude Carrière, guionista de Buñuel, gran narrador d'històries que ens ha deixat aquest any, va escriure: "La ignorància ens envolta, sovint arrogant i assertiva. Fins i tot fa proselitisme. (...) I el coneixement, fràgil i canviant, sempre amenaçat, dubtant de si mateix, és sens dubte un dels últims refugis de la utopia." (Carrière i Eco, 2009)

En fi, el gir cap al doctorat com a marc institucional on fer créixer la trajectòria de recerca sol adjudicar-se a l'acció i visió de Wilhelm von Humboldt a l'Alemanya del segle XIX. A partir de Humboldt s'entén el doctorat com a preparació per a la recerca en el marc de la formació global de la persona, un plantejament en el qual ressona el concepte de la "Bildung". La Universitat Friedrich Wilhelm de Berlín (que és l'actual Humboldt-Universität zu Berlin) va ser la primera a concedir un doctorat per uns estudis que avui reconeixem; és a dir, una seqüència de cursos, seguida de la finalització i defensa amb èxit d'una dissertació d'investigació original. Les reformes del segle XIX implicaran l'extensió d'aquest model universitari humboldtià, i, amb això, l'impuls a la recerca en laboratoris, la consolidació de llibertat de càtedra i un reforçament de la universitat com a àmbit propici per al cosmopolitisme i l'intercanvi. A semblança de la universitat berlinesa, l'any 1862 la Universitat de Yale als EEUU estructurarà el seu doctorat en cursos de tres anys. Així mateix exigirà dominar una llengua estrangera, aprovar un examen global, presentar una tesi i superar un altre examen de caràcter oral. Poc temps després, altres universitats nord-americanes com Harvard, Michigan o Pennsylvania assumiran aquest model. (Goodchild i Miller, 1997).

Sembla una evolució de progrés, però no està exempta de crítiques. És coneguda la diatriba de William James contra l'extensió del doctorat a les universitats nord-americanes. La veu com un afegitò corporativista que pot tenir conseqüències perniciosos. El 1903 escriu: "Interferir en el lliure desenvolupament del talent, obstruir el joc natural de l'oferta i la demanda en la professió docent, fomentar l'esnobisme acadèmic pel prestigi de certes institucions privilegiades, transferir el valor acreditat de la pròpia persona cap a una insígnia exterior, arruïnar les esperances i desviar l'atenció de la joventut cap a la superació dels exàmens en detriment del tracte directe amb la veritat, són conseqüències que s'han de considerar sens dubte com a inconvenients del sistema. La veritat és que el monopoli dels doctors en l'ensenyament, que s'està convertint en un costum americà tan arrelat, no demostra cap indici de raó. En realitat, no és més que una farsa, una quincalla, un ardit per decorar els catàlegs de les escoles i col·legis." (James, 1903, 152-153). En el fons, James alertava del perill que suposa buscar el reconeixement només per guanys formals o acadèmics per damunt d'una autèntica devoció per l'aprenentatge i la ciència. Aquest és un debat permanent que salta per damunt dels segles i que convé tenir present.

3. Els estudis de doctorat del segle XXI

Aquestes pinzellades de traç gruixut ens dibuixen un procés històric en el qual ja apareixen alguns dilemes que la formació doctoral té plantejats avui mateix. És per això que l'any 2005, un seminari organitzat pel Ministeri d'Educació, Ciència i Cultura d'Àustria, el Ministeri Federal d'Educació i Ciència d'Alemanya i l'Associació Europea d'Universitats (EUA) a Salzburg, abordà l'elaboració d'unes recomanacions pràctiques que haurien de servir de base per a futures consideracions sobre el paper clau dels programes de doctorat i de la formació del personal científic en el marc de l'Espai Europeu. Es coneixen com els Principis de Salzburg. Són deu, com els deu anys. A continuació els enumero en una versió adaptada i reduïda (EUA-CDE, 2010):

1. El component central de la formació doctoral és l'avenç del coneixement a través de la investigació original.
2. El doctorat ha d'estar integrat en estratègies i polítiques institucionals més àmplies.
3. La rica diversitat de programes doctorals a Europa és un element positiu que no cal simplificar o menystenir.
4. Les persones que es doctoren són investigadors i investigadores en una etapa inicial, i han de comptar amb uns drets apropiats perquè fan una contribució clau a la creació de nou coneixement.
5. El paper de la supervisió i l'avaluació és fonamental en un marc contractual transparent de responsabilitats compartides entre els candidats doctorals, les persones que supervisen i la institució.
6. És necessari trobar la massa crítica adequada gràcies a pràctiques adaptades a contextos diferents, en països europeus grans i petits.
7. És desitjable una durada de les tesis d'entre tres i quatre anys a temps complet com a mitjana assumible.
8. La recerca de propostes innovadores és essencial per satisfer el repte de la formació interdisciplinària i el desenvolupament d'aptituds transferibles.
9. Els programes doctorals han de perseguir tant mobilitat geogràfica com interdisciplinària i intersectorial i col·laboració internacional en un marc de cooperació entre universitats i partenariats diversos.
10. Els estudis de doctorat han de tenir assegurat un finançament adequat.

En síntesi, l'important és desenvolupar sistemes i estratègies que combinin la qualitat de la recerca i la qualitat de les estructures que l'han de facilitar, i que tinguin en compte el desenvolupament personal i professional d'investigadors i investigadores, així com el progrés dels seus projectes. Per això es van crear les escoles de doctorat. Una altra cosa és que estiguem en condicions de fer-ho bé i d'una manera substancial, però entenem que aquesta és la nostra comesa. Així mateix, afrontar la diversitat en els models de doctorat (doctorats basats en pràctiques, doctorats industrials, doctorats formatius, doctorats per compendi de publicacions, doctorats convencionals fonamentats en la tradició anglosaxona del PhD, doctorats professionalitzadors...) vol dir canvis pedagògics, canvis estructurals i canvis de formats. D'altra banda i, com assenyala la pròpia EUA, fomentar més responsabilitat col·lectiva de les universitats suposa més reglamentació del procés dels estudis de doctorat. Però aquest fet no hauria de perjudicar la trajectòria personalitzada de la tasca del doctorat, perquè, en definitiva, la persona que es doctora ha de demostrar la seva capacitat per desplaçar la frontera del coneixement més enllà amb les aportacions de la seva tesi doctoral. Tota estructuració dels estudis de doctorat ha d'afavorir i no limitar la seva independència o autonomia. Per tant, la flexibilitat en les regulacions és bàsica per garantir l'originalitat i la personalització compartida de la recerca. Com ho són la política de beques i el mecenatge. També entenem que l'educació doctoral i les universitats han de jugar un paper rellevant en la confrontació global sobre els reptes ètics que afecten la informació, el coneixement i la investigació. Una formació doctoral de qualitat pot actuar com a estratègia orientadora i de prevenció davant de les pressions, els constrenyiments i els dilemes ètics que la recerca ha d'afrontar en l'actualitat.

Aquestes són algunes de les qüestions bàsiques de la formació doctoral. Hi ha molts més debats oberts al voltant d'aquesta formació que no podem abordar per manca de temps. També es discuteix si el nombre de doctorats al món és excessiu o encara ha de créixer. Però tant els partidaris com els detractors d'una opció o de l'altra estan d'acord en el fet que el doctorat del segle XXI necessita una universitat que generi dinàmiques de recerca transversal. També creiem, amb Torrents i molts d'altres, que, malgrat tot, la universitat "continua essent imprescindible al món actual i avui, i que davant l'obsolescència de moltes altres institucions, és una de les més necessàries per a l'Europa de l'avenir." (Torrents, 2017, 198)

Ja per a acabar, tornem a les persones que investiguen per fer una tesi doctoral. Si bé les condicions de treball per elaborar-la han d'entendre's des

d'una professionalització progressiva, no és menys cert que el manteniment d'un cert "esperit amateur pot penetrar i transformar en alguna cosa més viva i radical la rutina professional amb la qual ens comportem la majoria de nosaltres. En comptes de fer allò que és dona per descomptat que hom ha de fer, hom pot preguntar-se per què ho fa, quins avantatges n'obté i com és possible canalitzar-ho en un projecte personal i amb pensaments originals." (Said, 2007, 101-102)

Tornant al proverbi xinès, actuem sobre el present però amb una mirada llarga i, si pensem en trajectòries acadèmiques i trajectòries vitals, podem reproduir allò que ha escrit Marina Garcés: "que passi alguna cosa al llarg de la vida té a veure amb tres potencialitats creatives: la d'obrir (obrir possibilitats de vida que abans no existien), la de significar (produir significats nous o diferents) i la de decidir (prendre una posició que no deixarà les coses tal com estaven). Obrir, significar i decidir són tres cares de la irreversibilitat, tres maneres de fer que passin coses a la nostra vida personal i col·lectiva, privada i política, que trenquin, per fi, l'asfixiant poder del simulacre". (Garcés, 2014). Aquesta asseveració de la filòsofa catalana val per a la vida i també per a la vida doctoral en la seva concepció i en les seves pràctiques més nobles.

Moltes gràcies i bon curs a tothom.

Agraïments

Vull agrair la confiança i els suggeriments del Comitè de Direcció de l'Escola de Doctorat de la UVic-UCC així com els comentaris i l'intercanvi d'idees compartits amb Agustí Nieto Galan, catedràtic ICREA de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Bibliografia

- Ben-David, J. (2017). *Centers of Learning. Britain, France, Germany, United States*. Routledge.
- Cahusac de Caux, B. (2019). A Short History of Doctoral Studies. Dins L. Pretorius et. al. (eds.) *Wellbeing in Doctoral Education. Insights and Guidance from the Student Experience*. Springer.
- Carrière, J. C. i Eco, U. (2009). *N'espérez pas vous débarrasser des livres*. Grasset/Fasquelle.
- Charle, Ch. i Verger, J. (2012). *Histoire des universités. XII-XXI siècle*. Presses Universitaires de France.

- Cronon, W. (2004). Getting Ready to Do History. Dins *Carnegie Essays on the Doctorate*, Carnegie Initiative on the Doctorate (pp. 1-18). Carnegie Foundation.
- Durkheim, E. (2014). *L'évolution pédagogique en France*. Presses Universitaires de France.
- EUA-CDE (2010). *Salzburg II Recommendations. European universities' achievements since 2005 in implementing the Salzburg principles*. EUA-CDE.
- Garcés, M. (2014, setembre 28). La irreversibilitat. *Ara*, Secció "Fora de Classe". https://diumenge.ara.cat/diumenge/irreversibilitat_1_2019523.html
- Giner de los Ríos, F. (1916). Sobre la reorganización de los estudios de Facultad. Dins F. Giner de los Ríos. *Obras completas* (pp. 217-218). Imprenta Clásica Española.
- Goodchild, L. F. i Miller, M. M. (1997). The American Doctorate and Dissertation: Six Developmental Stages. *New Directions for Higher Education*, 17-32. <https://doi.org/10.1002/he.9902>
- Halse, Ch. (2007). Is the doctorate in crisis? *Nagoya journal of studies in higher education*, 7. 321-337.
- James, W. The Ph.D. Octopus. *Harvard Monthly*, March 1903. 149-157. Reprinted in W. James, W. (1987). *Writings 1902-1910* (pp. 1111-1118). Library of America.
- Lee, A. (2008). How Are Doctoral Students Supervised? Concepts of Doctoral Research Supervision. *Studies in Higher Education*, 33(3). DOI: 10.1080/03075070802049202.
- Miguel Alonso, A. (2003). Los estudios de doctorado y el inicio de las tesis doctorales en España. 1847-1900. Dins J. R. Cruz Mundet (ed.). *Archivos universitarios e historia de las universidades* (pp. 197-222). Instituto Antonio de Nebrija. Universidad Carlos III de Madrid / Dykinson.
- Pavón-Romero, A., Blasco-Gil, Y. i Aragón-Mijangos, L. E. (2013). Cambio académico. Los grados universitarios. De la escolástica a los primeros ensayos decimonónicos. *Revista Iberoamericana de Educación Superior (RIES)*, 4(11). 61-81.
- Rashdall, H. (2012). *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Cambridge University Press.
- Said, E. (2007). *Representaciones del intelectual*. Random House Mondadori.
- Taylor, M. (2011). Reform the PhD system or close it down. *Nature*, 472. 261. <https://doi.org/10.1038/472261a>
- Torrents, R. (2017). *La meva aposta per la universitat: Una història per al futur*. Eumo.

UNIVERSITAT DE VIC
UNIVERSITAT CENTRAL
DE CATALUNYA

Campus UVic

Carrer de la Sagrada Família, 7
08500 Vic, Barcelona
Tel. 93 886 12 22
universitatdevic@uvic.cat

www.uvic.cat

Campus UManresa

Av. Universitària, 4-6
08242 Manresa, Barcelona
Tel. 93 877 41 79
umanresa@umanresa.cat

www.umanresa.cat